

TOM HOLLAND

DYNASTIE

VZESTUP A PÁD CAESAROVA RODU



DOKORÁN



Tom Holland

DYNASTIE

Vzestup a pád Caesarova rodu

Dokořán

Tom Holland
DYNASTIE

Vzestup a pád Caesarova rodu

Copyright © 2015 Tom Holland
Translation © Stanislav Pavlíček, 2018

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické) v českém jazyce.
Z anglického originálu *Dynasty. The Rise and Fall of the House of Caesar*,
vydaného nakladatelstvím Little, Brown, Londýn 2015,

přeložil Stanislav Pavlíček.

Odpovědný redaktor Zdeněk Kárník.

Redakce Tereza Kodlová.

Obálka, grafická úprava, sazba
a konverze do elektronické verze Michal Puhač.
Vydalo v roce 2018 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svou 992. publikaci (304. elektronická).

ISBN 978-80-7363-934-1

Pro Katy
„At simul heroum laudes
et facta parentis iam legere...“

OBSAH

<i>Poděkování ...</i>	8
<i>Seznam map ...</i>	10
<i>Poznámka k pravopisu vlastních jmen ...</i>	11
<i>Předmluva ...</i>	14

I. PADRONE

1. Vlčí děti ...	31
2. Zpátky do budoucnosti ...	53
3. Vyčerpání krutosti ...	115

II. COSA NOSTRA

4. Poslední Říman ...	187
5. Ať si mne nenávidí ...	253
6. Io Saturnalia! ...	285
7. Jaký to umělec! ...	327

<i>Časová osa ...</i>	395
<i>Dramatis personae ...</i>	399
<i>Poznámky ...</i>	408
<i>Použitá literatura ...</i>	429
<i>Rejstřík ...</i>	440

PODĚKOVÁNÍ

Jako je tomu u mých knih pokaždé, jsem nesmírně zavázán spoustě lidí za jejich pomoc. Mým nejrůznějším editorům – Richardu Beswickovi, Gerrymu Howardovi, Fritsi van der Meijovi a Christopheru Selzerovi – za jejich podporu, pomoc a rady. Iainu Huntovi za veškerou péči a trpělivost, kterou projevil při rozplétání všech těch uzlů, jimiž se můj rukopis hemžil – map, časových os, závěrečných poznámek a tak dále. Susan de Soissonsově, té nejlepší a nejlaskavější marketingové ředitelce, jakou by si spisovatel mohl přát. Patricku Walshovi, nejlepšímu agentovi vůbec, a všem z literární agentury Convillie and Walsh. Guyi de la Bédoyèrovi, Paulu Cartledgovi, Catharine Edwardsově, Llewelynu Morganovi a Andrewovi Wallace-Hadrillovi za to, že na můj rukopis v plné síle vrhli poučné světlo svého vědění a odhalili v něm nejednu chybu. Danu Snowovi, který v roce 2014 během referenda o skotské nezávislosti odváděl mou pozornost od politické situace prvního století našeho letopočtu, ale pak mi to víc než vynahradil tím, že si přečetl první verzi *Dynastie*, a prokázal mi tak nedočetelnou službu. Jamiemu Muirovi, který každou kapitolu postupně přečetl, jakmile jsem ji vytiskl (jak to ostatně dělá už od chvíle, kdy jsem napsal *Rubikon*) – a pak zašel ještě o krok dál a doprovázel mě až do hloubi Teutoburského lesa. Garethu Blayneyovi za překrásné ilustrace starověkého Říma a za to, že se uvolil vynaložit veškeré své nadání na obálku (původního vydání) této knihy. Sophii Hayové za její laskavost, velkorysost a nadšení, za její fotografie, za to, že mi dělala společnost na výpravě k jezeru Nemi a do Sperlongy a pozorně sledovala, jak se vyvíjí můj avatar na Twitteru. Lauře Jeffreyové, která si požitkářsky vychutnala vodovodní rozvody na Caligulově výletní lodi. Stephenu Keyovi za to, že Sophii, Lauře a mně nezištně pomohl překonat cestu mezi Římem, jezerem Nemi a Sperlongou. Mattiovi Buondonnovi za pohostinnost, kterou nám prokázal v Pompejích. Charliemu Campbellovi za to, že mi dal příležitost odpálit za čáru, nadhazovat korunnímu princovi Udaipuru a zahrát si na kriketovém hřišti Lord's, a na

PODĚKOVÁNÍ

vlastní kůži tak pocítit, jaké to asi bylo moci se počítat mezi *augusty*. Mým kočkám Edith a Tostigovi za to, že mi na klávesnici seděly jen občas. Mé milované ženě Sadie, jež během minulých let žila nejenom se mnou, ale i s římskými Caesary. Mé mladší dceři Elize, která (ach, jak zvrácené!) označila za svého oblíbeného císaře Nervu. Mé starší dceři Katy, jíž tuto knihu s láskou věnuji.

SEZNAM MAP

1. Římský svět v roce 44 př. n. l.	26
2. Centrum Říma	34
3. Itálie	69
4. Augustovský Řím	100
5. Germánie	158
6. Východ	207
7. Neapolský záliv	231
8. Galie a Británie	305
9. Neronův Řím	362
10. Řecko	375
11. Římský svět v roce 69 n. l.	392

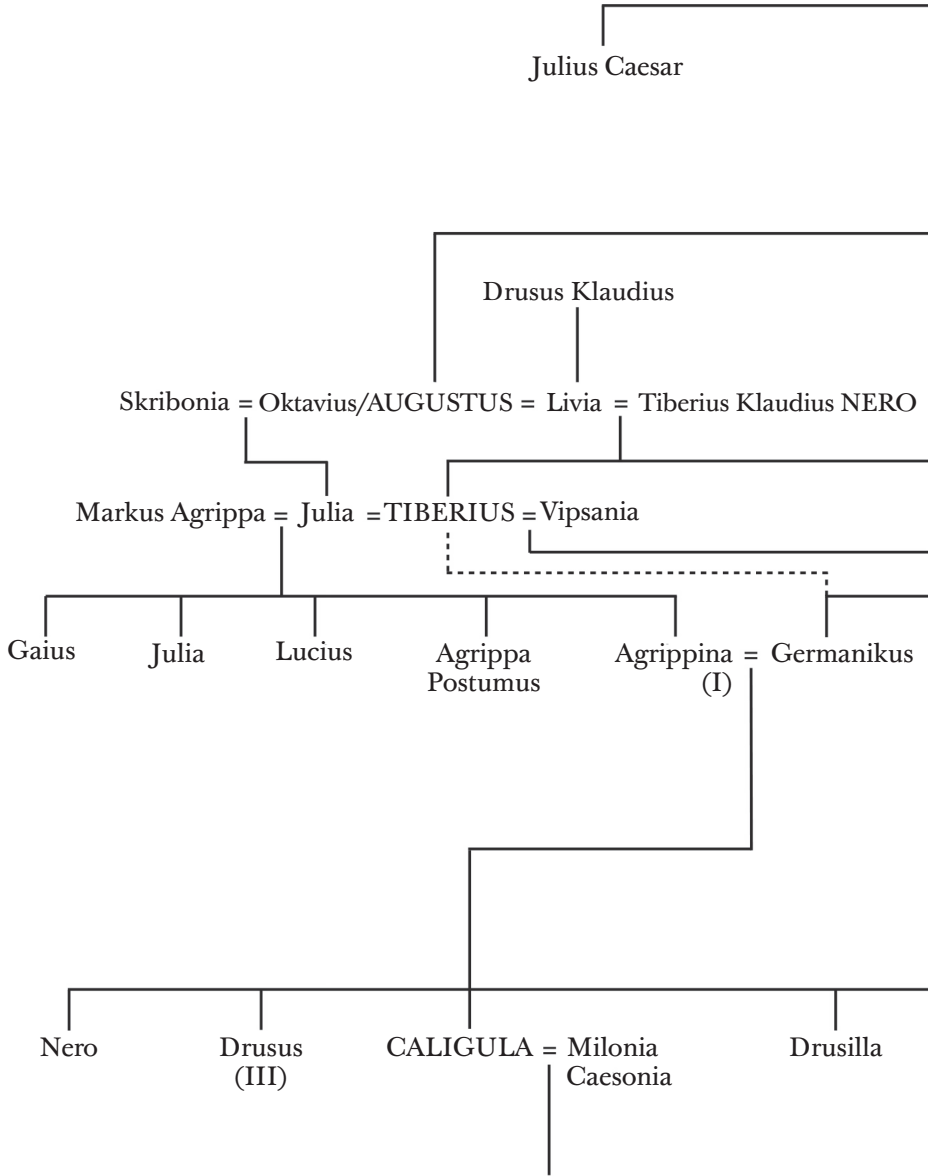
POZNÁMKA K PRAVOPISU VLASTNÍCH JMEN

Ve shodě s jazykovou podobou českého vydání předchozí Hollan-
dovy publikace věnované starověkému Římu, knihy *Rubikon*, uží-
váme i v tomto překladu v souladu s Pravidly českého pravopisu (Aca-
demia, Praha 1993) počestěné podoby antických vlastních jmen.

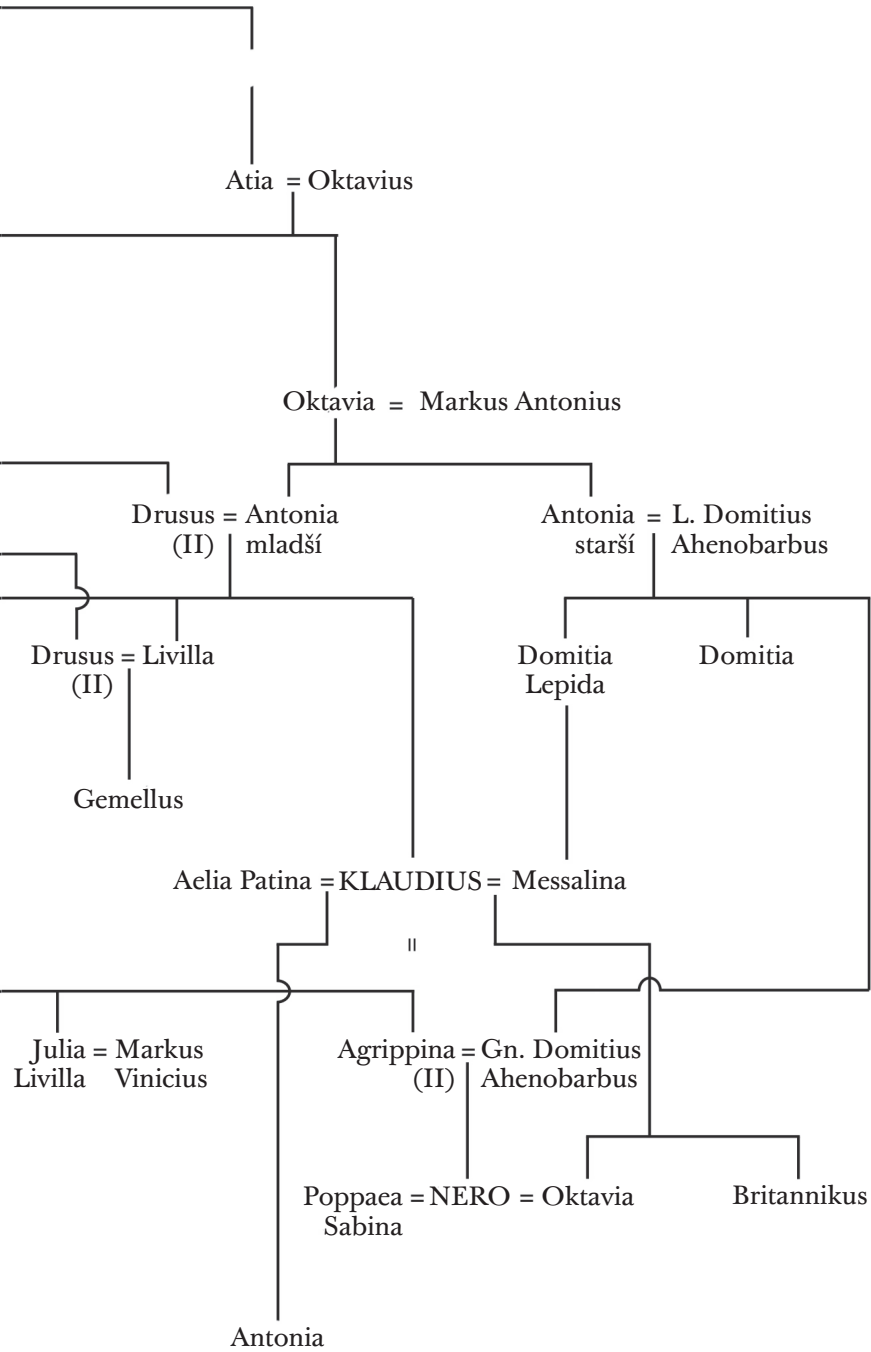
Skupiny *ca, cu, co* tedy podle českého úzu ve výslovnosti latinských
slov přepisujeme na *ka, ku, ko* (Kassius, Kurtius, Kossus), stejně tak *c* před
souhláskou či na konci slova (Oktavia). Výjimkou je zavedený pravo-
pis jména Caligula, které ponecháváme s *C*. Skupinu *qv* píšeme *kv*
(Kvintus). Skupiny *cae, ce, ci* zůstávají ve shodě s výslovností psány
s *c* (Caesar, Lucius atd.). Latinské *ti*, vyslovované [ci], v jehož přepisu
Pravidla pravopisu kolísají, ponecháváme v původní pravopisné po-
době (Horatius). Původní pravopis zachováváme i u citátových slov
obecných (*auctoritas*).

U jmen řeckých taktéž v souladu s Pravidly pravopisu neznačíme
délku samohlásek.

Juliovcí a Klaudiovcí



----- Adopce
 = Sňatek



PŘEDMLUVA

Píše se začátek roku 40 n. l. Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus sedí na vyvýšeném stupínku u oceánu. Zatímco se o pobřeží rozbíjejí vlny a vzduch je prosycen vodní tříští, on upřeně hledí na moře. V jeho hlubinách přišli Římané během let o nejednu loď. Šušká se, že v jeho šedých vodách číhají podivné nestvůry a za obzorem leží ostrov, který se hemží divošskými a kníratými lovci lebek: Británie. Takovéto nástrahy, které se skrývají na samém okraji civilizace, dokážou udělat vrásky na čele i tomu nejsmělejšímu a nejdohodlanějšímu hrdinovi.

Příběh římského národa měl nicméně odjakživa auru epičnosti. Římané dokázali vybědnout z nevýrazné a provinční obskurnosti a ujmout se vlády nad světem: tomuhle hrdinskému činu se nevyrovnal žádný jiný národ v dějinách. Řím, opakovaně zkoušený a opakovaně vítězný, byl na celosvětovou nadvládu dobře připraven. A teď, sedm set devadesát dva let po jeho založení, muž, který zastává hodnost jeho císaře, třímá v rukou moc hodnou boha. Po jeho boku jsou na severní pláži seřazeny nekonečné zástupy těch nejsilnějších vojenských jednotek na Zemi: legionáři odění ve zbroji, katapulty, bitevní dělostřelectvo. Císař Gaius přejede pohledem po celé jejich délce. Vydá rozkaz. Okamžitě zazní polnice. Znamení k boji. A pak ticho. Císař náhle zvýší hlas a zvolá: „Vojáci! Rozkazuji vám, abyste sbírali škeble. Naplňte přilbice kořistí oceánu.“¹ A legionáři, poslušni císařových pokynů, tak učinili.

Alespoň se to říká. Je to ale pravda? Skutečně vojáci sbírali mušle? A pokud ano – proč? Jedná se o jednu z nejnechvalněji proslulých historek ze života muže, jehož celá životní dráha hanebnostmi přímo kypí. Caligula, pod kterýmžto jménem je císař Gaius známější, patří mezi těch několik málo lidí z historie starověku, s nimiž jsou stejně dobře obeznámeni badatelé v oblasti antického starověku i milovníci pornografie. Pobuřující detaily z doby jeho panování odjakživa vzbuzovaly zvrhlý zájem. „Až potud o Caligulovi jakožto vládci, nyní musím přejít k vypravování o něm jako o příšeře,“² napsal Gaius Suetonius

nus Trankvillus, učenec a archivář v císařském paláci, který ve volném čase dělal Caesarům životopisce a jehož biografie Caliguly je jednou z nejstarších, které se nám dochovaly. Vznikla téměř sto let po císařově smrti a vypočítává se v ní dosti senzační snůška mravních neřestí a zločinů. Caligula spal se svými sestrami! Převlékal se za bohyni Venuši! Zamýšlel dosadit svého koně do nejvyššího úřadu v Římě! Na pozadí podobných kousků působí Caligulovo chování na pobřeží průlivu La Manche o poznání méně překvapivě. Suetonius rozhodně neměl problém jeho vystupování objasnit. „Ani tělesně, ani duševně neměl pevného zdraví.“³

Jestliže byl ale Caligula chorý, o Římu platilo totéž. Moc nad životem a smrtí, již císařové vládli, by dřívějším pokolením připadala odporná. Téměř sto let předtím, než Caligula shromáždil své legie na břehu Atlantského oceánu a zahleděl se směrem k Británii, učinil jeho praprapraprastrýc totéž – a tehdy se přes Lamanšský průliv skutečně přeplavil. Činy Gaia Julia Caesara se svou velkolepostí vyrovnaly čemukoli, co se v historii jeho města přihodilo: zahrnovaly nejenom dva vpády do Británie, ale i trvalé připojení Galie, jak Římané nazývali dnešní Francii. Tyto skutky nicméně vykonal jako občan republiky – země, jejíž obyvatelé pokládali za samozřejmé, že jedinou myslitelnou alternativou svobody je smrt. Když si ale Gaius Julius Caesar začal nad svými spoluobčany nárokovat nadřazenost, a tím tento předpoklad pošlapal, mělo to za následek nejprve občanskou válku, a pak, jakmile své nepřátele doma rozdrtil podobně jako předtím Galy, jeho zavraždění. Římský lid si na své poddanství uvykl teprve po dvou dalších přívalech vzájemného pobíjení. Podřízenost vládě jediného člověka zachránila jejich město i impérium před sebezničením – jenže i z tohoto léku se vyklubala svým způsobem choroba.

Augustus, „oblíbenec bohů“, tak si říkal jejich nový pán. Tento prasy-novec Gaia Julia Caesara se musel brodit krví, aby upevnil svou nadvládu nad Římem a jeho impériem – a potom, jakmile byli jeho rivalové odstraněni, se nevzrušeně začal stavět do pozice mírumilovného vladaře. Augustus, stejnou měrou prohnáný i bezcitný, trpělivý i rozhodný, si svou převahu dokázal podržet celá desetiletí a potom zemřít v klidu na loži. Klíčovým prvkem tohoto úspěchu byla jeho schopnost vládnout v souladu s římskou tradicí, nikoli v rozporu s ní. Protože před-

stíral, že není autokrat, dovolil svým spoluobčanům předstírat, že jsou dosud svobodní. Surové obrysy jeho nadvlády se zahalily do závoje pableskující a svůdné jemnosti. Zub času však tento závoj nahlodával, až byl postupně čím dál rozedranější. Když Augustus v roce 14 n. l. zemřel, moc, kterou v průběhu své dlouhé a lživé kariéry nashromáždil, byla odhalena nikoli jako dočasná pragmatická opatření, nýbrž jako balíček, jenž bude následně předán dědici. Za svého nástupce si Augustus zvolil muže, který již od útlého dětství vyrůstal v jeho vlastním domě, aristokrata jménem Tiberius. Četné přednosti tohoto nového Caesara [nebo spíš „césara“, neboť ten přídomek se stal synonymem pro nejmocnějšího muže Říma], které zahrnovaly příkladný aristokratický rodokmen a úspěchy dosažené v pozici nejlepšího římského vojevůdce, měly menší význam než jeho postavení coby Augustova adoptovaného syna – a všichni to věděli.

Tiberius, který se celý život pevně držel ctností zaniklé republiky, byl jako vladař nešťastný, ale Caligula, jenž ho po třiadvacetiletém panování vystřídal, se trapně necítil. Že římskému světu vládl nikoli z titulu svého věku nebo zkušenosti, nýbrž coby Augustův prapravnuk, ho ani v nejmenším netrápilo. „Jak se mi zdá, příroda [ho] přivedla na svět jen proto, aby ukázala, co zможou vrcholné neřesti s vrcholnou mocí,“⁴ praví úmrtní oznámení z pera Seneky, filozofa, který císaře velmi dobře znal. Tento soud se však nevztahoval jen na Caligulu, nýbrž i na Senekovy vrstevníky, kteří se před císařem za jeho života krčili a plazili, a na římský lid jako takový. Byla to prohnílá doba: chorá, degradovaná, mrzká.

Anebo se to mnozí přinejmenším domnívali. Ne každý ale souhlasil. Režim, jež Augustus založil, by se býval v žádném případě neudržel, kdyby se mu nepodařilo zajistit to, po čem římský lid po desetiletích občanské války tak zoufale prahl: mír a pořádek. Z výhod císařského zřízení se těšil i ohromný shluk provincií, jež byly ovládány z Říma a rozkládaly se od Severního moře až k Sahaře a od Atlantiku k Úrodnému půlměsíci. O tři století později – v době, kdy se zrození nejoslavovanějšího člověka, který se za Augustova panování narodil, dostávalo neskonale větší pozornosti, než když k němu došlo – spatřil biskup jménem Eusebios v císařových úspěších vůdčí ruku samotného Boha. „Že většina světa upadla pod římskou nadvládu přesně v tom okamžiku, kdy se narodil Ježíš,“ prohlásil, „nebylo pouhým důsled-

kem lidských činů. Shoda náhod, jež způsobila, že náš Spasitel zahájil své poslání právě na tomto pozadí, bezpochyby vznikla působením božských sil. Koneckonců – pokud by svět dosud býval byl pohlcen válkou, nikoli sjednocen pod praporem jediného vládního zřízení, o kolik těžší by pro učedníky bylo cestovat po světě!⁵

Díky pohledu z časového odstupu Eusebios chápal, jak moc byla globalizace, jež se pod vedením Augusta a jeho následníků zrodila, konsternující. Ačkoli metody, jimiž byla prosazena, se vyznačovaly brutalitou, čirá nezměrnost regionů zpacifikovaných římskými zbraněmi neměla obdoby. „Přijmout dar,“ hlásalo jisté starověké rčení, „znamená prodat svou svobodu.“ Dobytá území spadala do absolutního vlastnictví Říma, ale nad mírem, který jim Řím na oplátku propůjčil, nebylo radno ohrnovat nos. *Pax Romana* prospěl milionům, ať už na okraji hlavního města, jež pod vládou Caesarů vzkvétalo, až se nakonec stalo největším sídlem, jaké kdy svět spatřil, tak v celém Středomoří, vůbec poprvé sjednoceném jednou jedinou mocí, anebo v nejbližších koutech impéria, jehož globální dosah naprosto neměl obdoby. Je docela dobře možné, že obyvatelé provincií byli Římu vděční. „Očistil moře od pirátů a posel je obchodními lodmi.“ Takto nadšeně horlil Žid ze slavné egyptské metropole Alexandrie, když psal ódu na Augusta. „Dal svobodu každému městu, vnesl řád tam, kde dřív panoval chaos, a zcivilizoval barbarské národy.“⁶ Podobné uznalé chvalozpěvy bylo možné adresovat Tiberiovi a Caligulovi – a také že adresovány byly. Neřesti, jež oběma mužům časem vysloužily neblahou pověst, měly na svět jako takový jen zřídka větší dopad. V provinciích příliš nezáleželo na tom, kdo jim vládne jako císař – hlavně že se centrum drží u moci.

Přesto přese všechno však byl císař konstantou i na těch nejbližších okrajích impéria. Jak by také mohl nebýt? „V celém světě co se děje, před ním se nezatají nic.“⁷ Nadsázka, samozřejmě – a přesto výstižný komentář ke směsici strachu a úžasu, kterou císař v poddaných, svým způsobem automaticky, vzbuzoval. Pouze on měl plně k dispozici římský monopol na násilí: legie a celý hrozivý aparát provinční správy, jehož účelem bylo zaručit, že se budou platit daně, masakrovat vzbouřenci, provinilci předhazovat šelmám nebo přibíjet na kříže. Nebylo potřeba, aby císař ustavičně ukazoval, co dovede, jelikož hrůza z jeho svévolné moci byla v celém světě již i tak univerzální.

Není tedy divu, že z císařovy tváře se v očích milionů poddaných stala tvář Říma. Jen málokteré město se nemohlo pochlubit nějakým jeho zpodobněním: sochou, portrétní bustou, frýzem. Manipulovat s penězi znamenalo dokonce i v té nejprovinčnější díře být obeznámený s císařovým profilem. Za Augustova života se na římské minci neobjevil ani jeden žijící občan; jakmile však se Augustus chopil vlády nad světem, začala se jeho tvář razit úplně na všechno a otiskovat do zlata, stříbra i bronzu. * „Čí je tento obraz a nápis?“ Dokonce, i když minci vzal do ruky kočovný pouliční kazatel v divočinách Galiley a otázel se, čí obličej je na ní zobrazen, mohl si být jistý, jakou odpověď uslyší: „Císařův.“⁸

Není tedy divu, že císařův charakter, jeho zásluhy, vztahy a vrtochy byly u poddaných předmětem neutuchajícího zájmu. „Tvým cílem je žít jako v divadle, kde jest obecně celý svět.“⁹ Toto varování připisuje jistý římský historik Maecenatovi, Augustovu obzvláště spolehlivému důvěrníkovi. Ať už je skutečně pronesl, či nikoli, ryzí teatrálnost výkonu, který jeho pán podával, to rozhodně vystihovalo. Suetonius dokonce uvedl, že když sám Augustus ležel na smrtelné posteli, zeptal se svých přátel, zda svou roli v komedii života sehrál dobře. Když uslyšel, že skutečně ano, požádal, aby ho na odchodu ze scény vyprovodili potleskem. Dobrý císař neměl na výběr a musel být dobrým hercem – totéž se dá říct i o všech ostatních, kdo byli v dramatu obsazeni. Císař se na jevišti koneckonců ani na okamžik nenacházel o samotě. Jeho potenciální následníci byli veřejnými osobnostmi, čistě z titulu vztahu, který s ním udržovali. Dokonce i císařova manželka, neteř nebo vnučka mohly dostat roli, kterou bylo třeba sehrát. Pokaz ji a zaplatíš strašlivou cenu. Uspěj však a tvá tvář se objeví na mincích po boku obličejů samotného císaře. Nikdy v historii se na žádnou rodinu neupírala tak silná pozornost veřejnosti jako na tu Augustovu. Styl oblékání a účesy jejich nejvýznamnějších členů, ve znamenitých detailech zachycené na sochách po celé říši, určovaly módu od Sýrie až po Hispánii. Jejich zásluhy se oslavovaly prostřednictvím velkolepých a okázalých památníků a vyprávění o jejich skandálech se s radostí šířilo z jednoho přístavu do druhého. Klepy a propaganda, které se na

* Nejstarší portrét žijícího Římana na římské minci podle všeho patřil Gaiu Juliu Caesarovi. Byl vyražen v roce 44 př. n. l. – nikoli náhodou v téže roce, kdy byl Caesar zavražděn.

sobě vzájemně přižívovaly, propůjčily Augustově dynastii proslulost, jež vůbec poprvé překlenovala celý kontinent.

Nakolik se však všechna ta chvástavá tvrzení vytesaná do drahého mramoru a drby šuškané na tržištích a v krčmách přibližují tomu, co se v císařově paláci doopravdy dělo? Jistě, v době, kdy Suetonius začal psát životopisy císařů, neměl o materiál, z něž by se dalo čerpat, vůbec nouzi. Opíral se o vše, od oficiálních rytých nápisů po zkomolené klepy. Když se však snažili Augusta a jeho dědice pochopit studovanější analytici, uvědomili si, že v srdci této dynastie dlí temnota, která se jejich úsilí vzpouzí a vysmívá se mu. Kdysi, za časů republiky, se o záležitostech státu debatovalo na veřejnosti a proslovy římských vůdců se přepisovaly, aby je mohli studovat historikové. Jenže to všechno se změnilo, když k moci nastoupil Augustus, „jelikož od té chvíle se vše začalo činit v tajnosti a tak, aby to neproniklo na veřejnost“.¹⁰ Ano, starý rytmus politického roku, každoroční cyklus voleb a obsazování úřadů, který v dávných dnech republiky dával ctižádostivým Římanům nefalšovanou příležitost ovlivnit osud svého města, stále přetrvával – ale pouze jako z větší části irelevantní vedlejší program. Aréna moci se nyní rozkládala jinde. Světu se vládlo nikoli na shromážděních významných a dobrých, nýbrž v soukromých komnatách. Ženino našeptávání do císařova ucha, dokument diskrétně předaný otrokem: oboje mívalo větší dopad než ten nejzvůčnejší veřejný projev. Pro životopisce císařů z toho vyplýval pochmurný, avšak nevyhnutelný závěr: „Tak právě největší události bývají záhadné.“¹¹

Ačkoli dějepisec, který ho vyslovil, byl Suetoniovým blízkým současníkem, coby patolog autokracie jej dalece převyšoval – dost možná byl tím nejlepším, jaký kdy žil. Kornelius Tacitus vycházel z důkladného porozumění tomu, jak Řím a jeho impérium fungovaly. V průběhu své hvězdné kariéry promlouval na soudních dvorech, v ovládaných provinciích a zastával nejvyšší úřady, o něž směl občan usilovat. Rovněž se však vyznačoval mazaným, třebaže hanebným pudem sebezáchovy. Dynastie, která Římu vládla za Tacitova dospívání, již nebyla dynastií Augustovou, která roku 68 n. l. zanikla v krvavé vřavě. Neznamenal to však, že by byla méně vražedná. Než aby se Tacitus jejím požadavkům vzepřel, raději se rozhodl sklopit hlavu a odvrátit zrak. Zločin opomíjení faktů, na němž se dle vlastního mínění podílel, se z jeho svědomí zjevně až do smrti tak docela nevytratil. Čím víc

se Tacitus stranil veřejného života, tím posedleji se pokoušel přijít na kloub hlubinám režimu, za nějž musel žít, a vypátrat, jak se vyvinul. Nejprve vypověděl události svého vlastního mládí a dospělosti a pak – v závěrečném a nejvýznamnějším díle, historii, která je od 16. století známa pod názvem *Letopisy* – upřel pohled do minulosti, na dynastii Augustovu. Samotného Augusta a jeho osudné prvenství analyzoval jen v nesmírně hrubých náznacích. Soustředil se totiž nikoli na něj samého, nýbrž na jeho dědice. Ve středu jeviště se vystřídali postupně čtyři Caesarové: nejprve Tiberius, potom Caligula, po něm Caligulův strýc Klaudius, a nakonec Augustův praprávnuk Nero, poslední z této dynastie, kdo v rukou třímal moc. Právě jeho smrt představovala konec rodové linie. V roce 68 n. l. už naživu nebyl ani jeden Augustův potomek. Zas a znovu se ukazovalo, že příslušnost k císařské rodině s sebou nese povinnost zaplatit osudovou cenu. Tak znělo poučení příběhu, který Tacitus vyprávěl.

A potíž spočívala ještě někde jinde: v otázce, zda je vůbec možné ho vypovědět. Tacitus ten problém kousavě vysvětlil hned v prvním odstavci *Letopisů*: „Činy Tiberiovy, Gaiovy, Claudiovy a Neronovy byly za jejich života ze strachu vyličeny křivě, když však zemřeli, s čerstvou dosud nenávisť k nim.“¹² Bylo nepřípustné spokojit se s čímkoli kromě toho nejpilnějšího výzkumu, té nejpromyšlenější objektivity. Tacitus, důkladný ve své snaze zkoumat oficiální záznamy spojené s vládou každého jednotlivého císaře, si dal obdobně záležet na tom, aby textům nikdy plně nedůvěřoval.* Slova se za vlády Caesarů stala kluzkou, zrádnou věcí. „Ona doba byla tak otrávena nízkým patolízalstvím.“¹³ Bezútešnost tohoto úsudku, zrozená z osobní zkušenosti, způsobila, že Tacitova hořká skepse nahlodala vše, čeho se dotkla. V *Letopisech* nalezneme jediného císaře, který by netvrdil, že koná v zájmu římského lidu, a nebyl pokrytcem, jediný pokus zachovat věrnost městským tradicím, aniž by neběželo o švindl, či krásně znějící stanovisko, které by nebylo lživé. Dějiny Říma se tu líčí jako noční můra stíhaná terorem a zastíněná krví; můra, z níž se občané nedokážou probudit. Je to portrét despotismu, jehož existence neunikla mnoha následujícím

* Dekret, který vydal Tiberius a jenž byl nedávno objeven ve Španělsku, vrhl na Tacitovy metody fascinující světlo. Nemůže být pochyb o tom, že Tacitus podrobně znal jeho znění a že plně doceňoval, do jaké míry vyjadřuje nikoli pravdu, nýbrž to, co ti, kdo jej sestavili, toužili za pravdu považovat.